

1.	De strijd om het referendum in de democratie	9
1.1	Deze studie: het referendum in perspectief	9
1.2	De referendumcontroversie: inleidende beschietingen	14
2.	Een bijzonder geval: het Oekraïne-referendum	19
2.1	De aanloop: jacht op de handtekeningen	20
2.2	De kwestie: waar ging het referendum over?	24
2.3	Hete hangijzers op weg naar de stembus	30
2.4	Controverses rond spelers in het spel	35
2.5	Inhoudelijke framing van het referendum	39
2.6	Uitslag en nasleep van het referendum	42
2.7	Tussenbalans: wat valt bovenal op?	47
3.	Het Nederlandse referendum en de lange mars door de instituties	53
3.1	Het referendum versus de consensusdemocratie	53
3.2	Wet raadgevend referendum: keuzes in institutioneel design	57
3.3	Voorgeschiedenis van de referendumwetgeving: veel geschreeuw, weinig wol	60
3.4	'Wil van het volk' versus 'wil van het parlement'	75
4.	Referenda en de golfslag van de stemmingendemocratie	81
4.1	Referenda binnen het bredere palet van democratievormen	81
4.2	Zaakgerichte stemmingen in veelvoud: plebiscieten, petities en peilingen	84
4.3	Opkomende stemmingendemocratie versus gevestigde polderdemocratie	92
4.4	Technoculturele krachten achter de stemmingendemocratie	98
4.5	Referenda of quasi-referenda: de geest is uit de fles	102
5.	Referendumpraktijken in vergelijkend perspectief	103
5.1	Referenda vergelijkenderwijs	103
5.2	Referenda: van bovenaf, van onderop, constitutioneel verplicht	107
5.3	Zwitserland: mondiaal referendumkampioen	111
5.4	Californië: Amerikaanse referendumstaat bij uitstek	116
5.5	Italië: Europa's tweede in referenda	124
5.6	Nederland in vergelijkend perspectief	130
6.	EU-referenda: grondpatronen en cases	133
6.1	EU-referenda: in de natiestaten of over EU-kwesties	133
6.2	EU-referenda: de hoofdlijnen en het bredere beeld	134
6.3	Verenigd Koninkrijk: het Brexit-referendum, 2016	143
6.4	Griekenland: het financiële saneringsreferendum, 2015	151
6.5	Denemarken: het flexibele opt-In referendum, 2015	156
6.6	Het Nederlandse referendum in vergelijkend perspectief	161
7.	Nederland - quo vadis?	163
7.1	Referenda in Nederland: waarheen, waarvoor?	163
7.2	Wat is wijsheid? Ruimte creëren voor collectief leren	163
7.3	De correctieve kracht van referenda als tegendemocratie	166
7.4	Over de invulling en aanvulling van correctieve referenda	177
7.5	Ten slotte: realistische verwachtingen	190
	Literatuurlijst	193
	Eindnoten	201
	Index	227